

ULUSLARARASI HUKUKTA SAVAŞA VARMAZAN KUVVET KULLANMA YOLLARI

Arş. Gör. M. Yusuf EREN*

ÖZET

Uluslararası toplum çok dinamik bir yapıya sahiptir. Devamlı şiddet ve savaşa eğilim vardır. Birleşmiş Milletler örgütü, bu olumsuz durumu bir nebze engelleyebilmek için, uluslararası hukuka “kuvvet kullanma yasağı” adı altında çok önemli bir ilke kazandırmıştır. Ancak uygulamaya bakıldığında, söz konusu yasağın tam olarak hayata geçirilemediği görülmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi, “misilleme”, “zararla karşılık” ve “karışma” olarak ortaya çıkan savaşa varmazan kuvvet kullanma yollarının, uluslararası hukuka uygun olup olmadığı hususunda tam bir görüş birliğinin sağlanamamış olmasıdır. Misilleme yöntemi, kuvvet içermediğinden dolayı söz konusu kuvvet kullanma yasağına aykırılık teşkil etmez. Zararla karşılık yöntemlerinin birçoğu kuvvet kullanma eylemleri bulundurur. Bu bakımdan kuvvet kullanma içeren zararla karşılık eylemleri uluslararası hukuka aykırıdır. Karışma yöntemi ise, egemen ve bağımsız devletlerin içişlerine karışmama ilkesine aykırı olmasına rağmen, insani gerekçelerle yapılan müdahalelerin uluslararası hukuka göre uygun olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kuvvet Kullanma Yasağı, Misilleme, Zararla Karşılık, Karışma, Ambargo

* Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

THE USE OF FORCE NOT AMOUNTING TO WAR

ABSTRACT

The international community has a very dynamic nature. There is a continuous trend of violence and war. To prevent this negative situation, The United Nations, gained a very important principle to international law, called "the prohibition of the use of force". However, in practice, we can see that the prohibition had not been implemented at all. One of the most important reasons for this, is there is no complete consensus whether to accordance with international law in the use of force not amounting to war such as retorsion, retaliation and intervention. Because of not containing any force, retorsion does not constitute a violation of the prohibition of the use of force. Retaliation methods contains many of the acts of use of force. In this regard, acts of retaliation which are involving the use of force, are contrary to international law. Although the intervention method is contrary to the principle of non-interference in the internal affairs of a sovereign and independent states, interventions for humanitarian reasons must be presumed to conform to international law.

Keywords: Prohibition of Use of Force, Retorsion, Retaliation, Intervention, Embargo

I. GİRİŞ

Barış kelimesi genel anlamda düşmanlığın olmaması; şiddetten, kavgadan, savaştan uzaklaşma; uyum, birlik, bütünlük içinde yaşama anlamlarına gelmektedir. İnsan fitratının en saf duygularından olan sevgi, hoşgörü, uzlaşma gibi melekeler aslında "barış" olgusunun da temelini oluşturmaktadır. İnsanlar söz konusu melekeleri kaybetmeye başladıkça; yaşama, yaşatma, uzlaşma gibi insanın içgüdüsel olarak bünyesinde barındırması gereken temel değerler, yerini ego, hırs, şiddet ve kaosa bırakır. Bunun sonucunda toplumsal düzende değişiklikler boy göstermeye başlar. Günümüzde en ufak olayları bile büyütürken sorun haline getirmek artık insanoğlunun yeni fitratı konumuna gelmiş bulunmaktadır. Barış ve hoşgörü gibi iki kıymetli değer, anlamlarını "şiddet"le yer değiştirmiştir. Şiddet en dar kapsamıyla aile içerisinde

başlayarak, halka halka genişleyerek devletlerin birbirleriyle savaşmasına kadar ulaşmıştır.

Toplumun her kesiminde şiddet örneklerine ve bunların nedenlerine rastlamak mümkündür. Ancak tüm dünyanın geleceğini ilgilendiren şiddet örnekleri ise devletlerarasında cereyan etmektedir. Uluslararası düzeyde şiddet, uluslararası hukukun aktörleri tarafından yürütülen ve siyasi düzene yeni bir denge getirmek amacıyla olan silahlı çatışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya genelinde barış ve huzuru sağlamak için, öncelikle devletlerarasındaki ilişkilerin düzeltilerek söz konusu çatışmaların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Uluslararası şiddetin kısıtlanması ya da yasaklanması olmasa bile düzenlenmesi düşüncesi oldukça eskilere dayanmaktadır. Bu konuda Roma İmparatorluğundan başlayarak Birleşmiş Milletler (BM) örgütünün kurulmasına kadar tarih boyunca şiddeti sınırlamak adına birçok adım atılmıştır. Söz konusu adımların başarı düzeyi tartışmaya açık olsa da, toplumların nihai amacı “küresel barışı” sağlamak olmuş ve bunu sağlayabilmek için verilen mücadeleler gün geçtikçe artmıştır.

Bugün uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Birleşmiş Milletler örgütü üstlenmiştir. Bu doğrultuda BM Antlaşması uluslararası arenada devletlerarasında kuvvet kullanılmasını kural olarak yasaklamıştır¹. Uygulanan uluslararası hukukta kuvvet kullanılmasının yasaklanmasının ilk kabulü 16.10.1925 tarihinde Almanya, İngiltere, İtalya, Fransa ve Belçika arasında imzalanan *Ren Misaki* ile ve birçok devlet arasında ise 27.08.1928 tarihinde imzalanan *Briand-Kellogg Paktı* ile gerçekleştirilmiştir². Ancak söz konusu antlaşmalar uluslararası barışı korumakta yetersiz kaldıklarından ve evrensel nitelik taşımadıklarından dolayı, kuvvet kullanmanın uluslararası

¹ Bkz. BM Antlaşması md. 2/4: “Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar”.

² PAZARCI, Hüseyin; Uluslararası Hukuk, Ankara 2010, s. 517.

ilişkilerde evrensel düzeyde yasaklanması BM Antlaşması ile gerçekleştirildiği kabul edilmektedir.

Uluslararası hukuk kural olarak kuvvete başvurmayı yasaklamakla birlikte, bazı durumlarda birtakım kuvvete başvurma yolları, devletler tarafından kendilerince meşru olarak kabul edilmiştir. Sınırlı kuvvet kullanma yolları olarak da adlandırılan ve uluslararası hukukta “savaşa varmayan zorlama yolları” olarak kabul edilen bu yöntemler, doktrinde halen büyük tartışmalara sebep olmaktadır. Söz konusu yöntemler, nitelikleri itibarıyla kuvvet içermelerine rağmen, devletler bazı durumlarda bu yöntemlerin kendilerince bir hak olduğunu kabul ederek, bu yöntemlerin kuvvet kullanma yasağına aykırılık teşkil etmediğini iddia etmektedir.

Bugün uluslararası arenada karşılaştığımız kuvvet kullanma yollarının neler olduğu ve bu yolların uluslararası hukukun günümüzde geldiği noktada sahip oldukları nitelik ve statülerinin incelenmesi çok önemli bir konudur. Yukarıda bahsi geçen “küresel barışı” sağlama adına devletlerin başvurdukları şiddet ve kuvvet yollarının tespit edilmesi ve bunları bir nebze de olsun sınırlayarak denetim altına alınması hususuna büyük dikkat verilmesi gerekmektedir. Çalışmanın amacı, söz konusu bakış açısıyla, savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarını ayrıntılı bir şekilde ele almak, uluslararası hukukun temel kuralı olan “kuvvet kullanma yasağı” ile olan ilişkilerini değerlendirmek ve uluslararası hukuk bakımından gerçekten yasal bir zemine dayanıp dayanmadıklarını tespit etmektir.

II. SAVAŞA VARMAYAN KUVVET KULLANMA YOLLARI

Milletler Cemiyeti (MC) antlaşması ve kendisinden sonra imzalanan Briand-Kellogg Paktı sadece hukuksal anlamda savaşı yasaklamıştır. Ancak 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe giren BM Antlaşması'nın md. 2/4 hükmü, sadece savaş ile sınırlı kalmayarak her türlü kuvvet kullanmayı yasaklamaktadır. Bu durumda, 19. yüzyılda oldukça sık olarak başvurulduğu bilinen savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarının da yasaklanıp yasaklanmadığı hususu önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Bu konuda ortaya atılan görüşlerden birisi, md. 2/4 hükmünün açık bir şekilde kuvvet kullanmayı yasakladığını iddia ederek, bu kapsama giren her türlü kuvvet içeren eylemin uluslararası hukuka aykırılık teşkil ettiğini ve bunun sonucu olarak savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarının da hukuka aykırı olduğunu savunmaktadır.

Savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarının uluslararası hukuka uygun olduğunu savunanlar ise iki grupta toplanmaktadır. Bunlardan birincisi, md. 2/4'te konulan yasağı sadece bu maddedeki terimlerin anlamıyla sınırlı bir şekilde yorumlamaktadır. Buna göre, bir devletin toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını ihlal etmeyen veya BM'nin amaçlarıyla bağdaşmayan tüm kuvvet kullanma yollarının hukuka uygun olduğu ileri sürülmektedirler.

İkinci bir görüş ise, yasağın kapsayıcı ve genel niteliğini kabul etmesine rağmen BM Antlaşması'nda öngörülen mekanizmanın kurulamaması nedeniyle bazı savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarının yeniden hukuka uygun hale geldiğini ileri sürmektedirler. Bu son iki görüşe ilave olarak, savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarının 51. maddedeki meşru savunma hakkının geniş yorumlanmasıyla kullanılabileceğini de iddia edenler vardır.

Bu son görüşlerin kabul edilmesi durumunda, birçok sınırlı kuvvet kullanma yolu md. 2/4'teki yasağın kapsamı dışında kalarak uluslararası hukuka göre uygun duruma gelmektedir. Bahsi geçen sınırlı kuvvet kullanma yollarını “*misilleme*”, “*zararla karşılık*” ve “*karışma*” (*müdahale*) olarak üç başlık altında incelemek mümkündür.

A. MİSİLLEME

Misilleme kavramı etimolojik açıdan Latince kökenli ‘retortus’ kelimesinden gelmekte³ ve uluslararası alanda “retorsion” olarak kabul edilmektedir. Bu kelimenin Türkçedeki karşılığı kötü bir davranışa aynen verilen karşılık veya kısasa kısas anlamına gelmektedir⁴. Bir uluslararası

³ The American Heritage Dictionary of the English Language, 4. Baskı, Boston, 2000.

⁴ Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu resmi internet sitesi, <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (09.11.2012).

hukuk terimi olarak ise misilleme, bir devletin, kendisine karşı bir başka devletçe uluslararası hukuka aykırı olmayan ancak çıkarlarını zedeleyen eylemlerine aynı biçimde karşılık vermesidir⁵. Diğer bir anlatımla, bir devletin uluslararası hukuka aykırı olmayan bir fiiline karşı bir başka devletin yine uluslararası hukuka aykırı olmayan bir davranışla cevap vermesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bugün öğretilerdeki bir görüş, bu geleneksel görüşten farklı olarak, bir devletin “uluslararası hukuka aykırı” fiiline karşı da uluslararası hukuka aykırı olmayan yollarla cevap verilmesinin olanaklı olduğunu ve bu önlemin de bir misillemeyi oluşturduğunu kabul etmektedir⁶.

Misillemenin, somut bir olay vesilesiyle, haksızlık yapan bir devlete karşı uygulanması, devletlerarasındaki dostluk ve iyi komşuluk ilişkileriyle bağdaşmayan sevimsiz önlemler olarak kabul edilmesinden dolayı öğretilerde eleştirilmektedir⁷.

Yapılacak olan misilleme eyleminin uluslararası hukuka uygun bir davranış olması gerekmektedir. BM Antlaşması md. 2/4’te belirtilmiş genel yasağa göre misillemenin kuvvet kullanımı veya tehdidi içermemesi bir zorunluluktur. Yine uluslararası hukuka uygunluk için misilleme, karşı devletin bir hakkına değil, sadece çıkarlarına zarar vermekle sınırlı olması gerekmektedir⁸.

Misilleme uluslararası hukukun yasaklamamış olduğu bir zorlama yöntemi olduğu, ayrıca kuvvet kullanılmasını gerektirmediği için, BM Antlaşmasına da aykırı değildir. Bu sebeple misilleme gerektiren eylem, hukuksal anlamda haksız bir eylem niteliği taşımamaktadır. Bu eylemde

⁵ MERAY, Seha L.; Devletler Hukukuna Giriş, C. 2, Ankara 1975, s. 412; P. Reuter et J. Combacau; Institutions et relations internationales, Paris 1980, s. 216; DUPONT, Pierre-Emmanuel; “Countermeasures and Collective Security: The Case of the EU Sanctions Against Iran”, Journal of Conflict & Security Law, Oxford University Press, 2012, s. 11; PAZARCI; s.438; BOZKURT / KÜTÜKÇÜ / POYRAZ; Devletler Hukuku, 6. Baskı, Ankara 2010, s. 268; KARABULUT, Bilal; “Uluslararası Yaptırımların Hukuksal Bir Analizi”, Uluslararası Hukuk ve Politika, C. 3, S. 12, 2007, s. 20.

⁶ PAZARCI; s.438.

⁷ ÜNAL, Şeref; Uluslararası Hukuk, Ankara 2005, s. 308; DOĞAN, İlyas; Devletler Hukuku, Ankara 2008, s. 127.

⁸ PAZARCI; s. 438; BOZKURT / KÜTÜKÇÜ / POYRAZ; s. 268.

bulunan devlet, bu şekilde davranmaya uluslararası hukuk açısından yetkilidir. Söz konusu devlet, diğer devletin bir hakkına değil, hukukça korunmamış bir çıkarına zarar vermektedir. İşte bu yüzden misillemenin, buna yol açan eyleme karşı, kesinlikle aynı biçimde ve aynı araçlarla yapılması ve hatta söz konusu iki fiil arasında denklik olması da gerekmez. Önemli olan, misillemenin uluslararası hukuk tarafından yasaklanmamış, fakat dostça sayılmayacak bir davranış şeklinde karşımıza çıkmasıdır⁹. Sonuç olarak şartları yerine getirilerek gerçekleştirilen bir misilleme, uluslararası hukuka uygun bir kuvvet kullanma biçimidir.

Yapılacak olan misilleme eylemlerinin neler olabileceği, somut olayın özelliklerine göre ilgili devletin kendi takdirindedir. Uluslararası uygulamada karşımıza çıkan belli başlı misilleme önlemlerini şu şekilde belirtmek mümkündür: ilgili devlet vatandaşlarına sıkı kurallar uygulama, aşırı vergi oranları ve farklı gümrük tarifeleri belirleme¹⁰, limanların ilgili devlet gemilerine kapatılması, ilgili devletle ticari ilişkilerin kesilmesi, ekonomik ve teknik yardımın antlaşmalara aykırı düşmeyecek biçimde kesilmesi, diplomatların istenmeyen kişi ilan edilmesi, diplomatların ülke içerisindeki hareketlerinin sınırlanması, kısaca boykot olarak anılan mal ithaline izin verilmemesi, karşı devletin yurttaşlarından vize istenmesi ya da ülkeye girişlerinin yasaklanması¹¹.

B. ZARARLA KARŞILIK

a. Tanım ve Tarihi Gelişim

Zararla karşılık kavramı etimolojik açıdan Fransızca kökenli ‘représailles’ kelimesinden gelmekte¹² ve uluslararası uygulamada “reprisal” veya “retaliation” olarak kabul edilmektedir¹³. Eski dilde misilleme ve zararlar karşılık arasında herhangi bir ayırım yapılmadan, her

⁹ MERAY; s. 412; PAZARCI; s. 439; BOZKURT / KÜTÜKÇÜ / POYRAZ; s. 268.

¹⁰ MERAY; s. 412.

¹¹ PAZARCI; s. 439.

¹² KARABULUT; s. 20.

¹³ Bkz. Oxford Dictionary, <http://oxforddictionaries.com/definition/english/retaliation?q=retaliation> (16.11.2012).

iki kavram da mukabele-i bilmisil olarak kabul edilmekteydi¹⁴. Günümüzde ise her iki kavram, farklı nitelik ve anlamlar taşıyan ayrı birer hukuk terimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir uluslararası hukuk terimi olarak zararlar karşılık, bir devlete karşı yönelen hukuk dışı bir davranışa, yine bu devlet tarafından hukuk dışı bir davranışla karşılık verilmesidir¹⁵. Daha farklı bir ifadeyle, bir devletin uluslararası hukuka aykırı olarak yapmış olduğu haksız bir eylem neticesinde zarar gören devletin, bu tür haksız eylemlerin bir daha tekrarlanmasını önlemek ya da zarar veren devletin hukuka uygun davranmasını sağlamak amacıyla yine uluslararası hukuka aykırı bir yolla zorlayıcı önlemlerde bulunması zararlar karşılık anlamına gelmektedir.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere, zararlar karşılık ile misilleme birbirine anlam bakımından benzemekle beraber, ikisini birbirinden ayıran özellikler mevcuttur. Öncelikle, misilleme uluslararası hukuka aykırı olmayan ancak bir çıkarı zedeleyen davranışa karşı kuvvet kullanma yolunu oluştururken, zararlar karşılık için uluslararası hukuka aykırı bir eylemin varlığı zorunludur. İkinci olarak, yapılacak misilleme eylemi için gerçekleştirilecek karşı önlem uluslararası hukuka uygun bir fiil olmak zorundayken, zararlar karşılığında karşı önlem uluslararası hukuka aykırı bir eylemden oluşmaktadır.

Zararlar karşılığın geçmişi uygulamada Hammurabi Kanunları'na kadar gitmektedir. Söz konusu kanunun 196 – 200 maddeleri arasında açıkça zararlar karşılık örnekleri verilmektedir¹⁶. Antik Yunan devrinde de zararlar karşılık örneklerine rastlamak mümkündür. O dönemin site

¹⁴ GİRİTLİ, İsmet; Türkiye'de ve Yabancı Memleketlerde Hükümet Tasarrufları, İstanbul 1958, ss. 89-90; Pazarcı'dan naklen atıf yapılmıştır bkz. PAZARCI; s. 439.

¹⁵ OPPENHEIM, L. – LAUTERPACHT, H.; International Law, C. II, London 1952, s. 136; TUCKER, R.W.; "Reprisals and Self-Defense: The Customary Law", A.J.I.L., C. 66, 1972, ss. 586-595; MERAY; s. 414; PAZARCI; s. 439; BAŞEREN, Sertaç H.; Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları, Ankara 2003, s. 151; ÜNAL; s. 309.

¹⁶ Bkz. Hammurabi Kanunları, md. 196: "Eğer bir adam başka bir adamın gözünü çıkarırsa onun gözü de çıkarılır." ; md. 197: "Eğer bir kişi başkasının kemiğini kırarsa onun kemiği de kırılır." ; md. 200: "Bir adam kendisi ile eşit olan birinin dişini kırarsa onun da dişini kırılır".

devletlerinde, herhangi bir yabancı kişi bir vatandaşa zarar verdiğinde, bu yabancı kişinin vatandaşı olan başka bir kimse yakalanarak cezalandırılılabiliyordu. Roma hukukunda uygulamasına rastlanmayan zararlar karşılık, gerçek yasal zeminini Orta Çağ'dan itibaren kazanmıştır. Zararla karşılığın anlamı da yüzyıllar içerisinde gelişme göstermiştir. Başlangıçta kişilerin uğradığı zararın giderilmesi için alınan tazminat olarak ifade edilmiştir. Zaten zararlar karşılık Fransızca kökenli *reprendre*, yani gerçek anlamıyla “geri almak” tan gelmektedir¹⁷. Bir yabancı vatandaş tarafından zarar gören kişi, kendi iç hukuk sisteminde uğradığı zarar için tazminat elde edemediyse, kendisine, haksız eylemde bulunan kimseden veyahut bu kimsenin vatandaşlarından uğradığı zararı geri alma hakkı tanıyan “*lettre de marque*” adında özel bir yetki belgesi verilmekteydi¹⁸. Böylece zararlar karşılık, yetkilendirilmiş birisinin yabancı bir vatandaşa karşı, genellikle bir borç ilişkisini kurtarma ve iç hukuktaki zorlama yöntemini icra etme yetkisi olarak teşkil etmekteydi. 18. yy ile birlikte zararlar karşılık daha farklı bir şekile bürünerek *lettre de marque* uygulaması yavaş yavaş ortadan kalkmaktaydı. Devlet yöneticilerinin hükümlerlik güçleri gözle görülür derecede bu dönemde değişime uğramıştı. Devletler kendi halkları üzerinde iç egemenliklerini tam olarak sağladıktan sonra, diğer üçüncü devletler ile ilişkilerinde, dış egemenliklerini de kuvvetlendirme çabası içerisinde girmiştir. Böylece zararlar karşılığın konusunda değişime gidilmiştir. Bu çeşit “özel” zararlar karşılık, sonraları yerini “kamusal” zararlar karşılığın bırakmış ve özel kişi yerine ve adına bu önlemleri devletler kendileri almaya başlamışlardır. Zararla karşılık terimi de, bir devletin işlediği haksız eylemleri düzeltirmek amacıyla başvurduğu bütün savaşa varmayan zorlamaları anlatır hale gelmiştir¹⁹.

¹⁷ BARSALOU, Olivier; “The History of Reprisals Up to 1945: Some Lessons Learned and Unlearned for Contemporary International Law”, *Military Law and The Law of War Review*, S. 49/3-4, 2010, s. 341.

¹⁸ BARSALOU; s. 341.

¹⁹ MERAY; s. 415.

İslam hukukunda ise mukabele-i bilmisil kavramıyla karşımıza çıkan zararlar karşılık, sadece devletlerarası ilişkilerde değil özel ve kamu hukuku alanlarında da geniş bir kapsam ve uygulama alanı bulmuştur²⁰. Kur'an, mukabele-i bilmisil konusunu, uğranılan haksızlık ve saldırılara karşı aynı oranda denk bir ceza ile karşılık verilmesi temeline dayandırmaktadır²¹. Devletlerarası ilişkilerde düşmanın tecavüz ve haksızlığı, mukabele-i bilmisil (zararlar karşılık) meşruluk sebebi olduğu gibi meşruluk sınırının aşılmasında, bir haksızlık giderilirken yeni bir haksızlığa yol açılmaması hususunda hassasiyet gösterilmesi istenmektedir²². Böylece İslam hukukunda, konumuz itibarıyla uluslararası ilişkiler bakımından bir menfaatin ihlal edilmesi durumunda, devletlere uğradığı haksızlığı gidermek veya önlemek için sadece aynı oranda karşılık verilmesi öngörülmüş, ancak hoşgörülü ve barışçıl politikalar izlemenin devletlerarası ilişkiler için daha makbul olduğu çıkarımını yapmak mümkündür.

b. Zararlar Karşılığın Koşulları

Zararlar karşılık hukuktan kaynaklanan hakları güvence altına almak ve bu hakların çiğnenmesi durumunda karşı tarafı cezalandırmak için bir yaptırım niteliği taşımaktadır. Daha açık bir ifadeyle zararlar karşılık, başka bir devletin hukuka aykırı fiiline aynı şekilde karşılık verilmesidir. Uluslararası hukukun teamül kurallarına göre, zararlar karşılık önlemi alan devletin bu fiili aslında uluslararası hukuka aykırı olmakla birlikte, öteki devletin uluslararası hukuka aykırı olan bir fiiline karşı işlendiği için meşruluk kazanmaktadır²³.

Devletler tarafından bir karşı önlem yolu olarak kullanılan zararlar karşılığının birtakım koşullara uygun olarak yürütülmesi gerekmektedir. Zararlar karşılık yöntemi uygulanırken her şeyden önce, diğer devletin uluslararası hukuka aykırı bir fiilde bulunmuş olması gerekmektedir.

²⁰ ÖZEL, Ahmet; "İslam Hukuku ve Modern Devletler Hukukunda Mukabele Bilmisil / Misilleme / Karşılıklılık", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S. 5, 2005, s. 59.

²¹ Bkz. Kur'an-ı Kerim: 2/194; 16/126; 22/60; 42/40; 5/45.

²² ÖZEL; s. 65.

²³ MERAY; s. 414.

Olayda uluslararası hukuka aykırı bir fiil yoksa, devletin zararlar karşılık yoluna gitmesi mümkün değildir. Böyle bir durumda zararlar karşılıklı bulunan devlet, haksız konuma düşerek sorumlu tutulur.

Zararlar karşılık önlemine başvurabilmek için gerekli olan ikinci koşul, zarar gören devletin, haksız eylemde bulunan devletten doğan zararı düzeltilmesi için talepte bulunması gerekmektedir²⁴. Bu konuyla ilgili olarak Portekiz ile Almanya arasındaki *Nauliaa* olayı örnek olarak gösterilebilir. Olay 1914 yılında I. Dünya Savaşı başladıktan sonra, ancak Portekiz henüz tarafsızken, Güney Afrika sömürgesinde görevli olan üç Alman vatandaşının Portekiz sömürgesi olan Nauliaa bölgesinde öldürülmesi üzerine patlak vermiştir. Bu olaya karşılık, Alman ordusu, bir zararlar karşılık önlemi olarak, Portekiz sömürgesinin sınır karakoluna saldırıp tahribata sebep olmuştur. Bu uyuşmazlık daha sonra uluslararası hakemliğe sunulmuştur. Alman-Portekiz Hakemlik Mahkemesinin *Nauliaa Davası*'na ilişkin 1928 yılında belirtmiş olduğu kararında, Almanya'nın Portekiz'den durumun düzeltilmesini isteme yoluna gitmeden kuvvet kullanma yoluna gittiğini belirterek Almanya'nın saldırısının haksız olduğuna karar vermiş ve Almanya'yı tazminat vermeye hükmetmiştir. Sonuç olarak bir devletin zararlar karşılık önlemine başvurmadan önce diğer devlete bunu en azından bir bildirimle haber vermesi gerekmektedir. Eğer bir devletin vatandaşı öteki devletin bir eylemi sebebiyle zarar gördüyse, zarar gören devletin zararlar karşılık önlemine başvurması için öncelikle zarar gören ilgili vatandaşların ilgili devletteki iç hukuk yollarını tüketmesi gerektiği hususu da aynı konu içerisinde değerlendirilebilir²⁵.

Zararlar karşılığın üçüncü koşulu, zararlar karşılıklı bulunacak devletin eylemi, zarar veren devletin eylemiyle orantılı olmalıdır²⁶. Fakat buradaki orantılılığın derecesini saptamak her zaman tam olarak mümkün

²⁴ FALK, Richard A.; "The Beirut Raid and the International Law of Retaliation", A.J.I.L., Vol. 63, No. 3, 1969, s. 431.

²⁵ PAZARCI; s. 440.

²⁶ FALK; s. 431; HALLECK, Henry Wager; "Retaliation in War", A.J.I.L., Vol. 6, No. 1, 1912, s. 110.

olmayabilir. Zararla karşılık veren devlet yeniden kendisine zarar vermeyi önleyecek şiddette önleme başvurusu gerekmektedir. *Nauliaa* davasında, mahkeme, haksız eylemle zararlar karşılık arasında tam bir aynılık olması gerekmeseyse bile, Almanya'nın aldığı tedbirlerin aşırı olduğunu tespit etmiş ve bu yüzden de haksız bulmuştur. Devletler Hukuku Enstitüsü de, zararlar karşılık hakkını kötüye kullanan devletlere karşı, haksız eylemi ilk işlemiş devletin de zararlar karşılığında bulunabileceğini belirtmiştir²⁷.

Nihayet zararlar karşılık eyleminde bulunabilmesi için gerekli olan son şart, zararlar karşılığında bulunacak devletin bu eylemini sadece zarar veren devlete karşı yöneltmesi gerektiğidir. Böylece, zararlar karşılık önlemi sadece zarar veren ile zarar gören devlet arasında cereyan edebilecek ve üçüncü devletleri hiçbir şekilde etkilemeyecektir.

c. Zararla Karşılık Yöntemleri

Zararla karşılık eylem çeşitleri birçok şekilde karşımıza çıkabilmektedir. Bunlar kuvvet kullanmayı içerebileceği gibi, kuvvet kullanma içermeyen yöntemler de olabilmektedir. Söz konusu zararlar karşılık eylemi kuvvet kullanmayı içermiyorsa, bir antlaşma ya da örf ve adet kuralını uygulamamak veya yabancıların toplu halde sınır dışı edilmesi gibi yöntemlerle karşımıza çıkabilir²⁸. Uluslararası uygulamada, haksız eylemde bulunan devlete karşı aynı yöntemlerle zararlar karşılık verme zorunluluğu yoktur. Zararla karşılığında bulunacak devlet herhangi bir yöntemi seçme konusunda serbesttir, hatta daha önce hiç kullanılmamış bir yol bile seçme hakkına sahiptir. Kuvvet kullanma içeren belli başlı zararlar karşılık yöntemlerine ambargo, barış içinde abluka, boykot, barış içinde işgal ve bombardıman örnek olarak gösterilebilir.

i) Ambargo

Ambargo kavramı etimolojik olarak İspanyolca *embargo* sözcüğünden gelmekte ve “tutuklama” anlamına gelmektedir²⁹.

²⁷ MERAY; s. 417.

²⁸ KESKİN, Funda; Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, Ankara 1998, s. 95.

²⁹Bkz. Oxford Dictionary, <http://oxforddictionaries.com/translate/spanishenglish/embargo?q=embargo> (16.11.2012).

Uluslararası hukuk terimi olarak ambargo ise, bir devletin limanlarında, iç sularında veya karasularında bulunan yabancı gemilerin, söz konusu sulardan ayrılmalarının yasaklanmasıdır³⁰. Ambargo, devletin menfaatlerini korumak amacıyla bir iç tedbir şeklinde belirebileceği gibi, savaşa varmayan bir zorlama yolu veyahut açılması muhtemel bir savaş için önceden tedbir alma şeklinde de ortaya çıkabilmektedir³¹.

Bir zararlı karşılık yöntemi olarak ambargo, kendisine karşı bir başka devlet tarafından işlenmiş haksız bir eylemi, başka bir şekilde düzeltme ya da onarma imkânı bulunmayan bir devletin, limanlarında ya da karasularında bulunan ve haksız eylemi işlemiş devletin bayrağını taşıyan gemilerin, bu sulardan çıkmamalarını buyurmasıdır³². Bunun hukuksal sonucu gemilere el konulması veya zapt edilmesi olarak algılanmamalıdır. Söz konusu haksız eylem düzeltildiği veya taraflar arasında anlaşma sağlandığı takdirde ambargo da kalkmaktadır.

Günümüzde ambargo kavramı, sadece gemilerin ülkeden çıkışının engellenmesi olarak değil, daha geniş bir anlamda yorumlanmaya başlamıştır. Artık ambargo denildiğinde bir devletten, özellikle silah, petrol ve savaş malzemeleri gibi belirli stratejik malların dışsattımının yasaklanması da anlaşılabilir³³. Nitekim yakın tarihimizde ambargonun bu ikinci anlamıyla ilgili de birçok örnek mevcuttur³⁴. Malların dışsattımına konulan ambargo her zaman bir hukuki temele dayanmak zorunda değildir. Uygulamada daha çok siyasi nitelikli konularda ambargo uygulandığı görülmektedir.

³⁰ MERAY; s. 418; PAZARCI; s. 441; ECER, Vehbi; “İslam Tarihinde İlk Ambargo Uygulaması”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 2, 1988, s. 146.

³¹ MERAY; s. 418; ECER; s. 146.

³² MERAY; s. 418.

³³ PAZARCI; s. 441.

³⁴ 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtı’nda ABD Türkiye’ye silah ambargosu koymuş ve ambargo uzun süre devam etmiştir. Yine 1970 yılı başlarında ABD’nin Sovyetler Birliği’ne buğday ambargosu uygulaması, BM Güvenlik Konseyi’nin 1966 yılında İngiliz sömürgesi Rodezya’ya akaryakıt, silah, uçak, motorlu araçlar ve bunların yedek parçalarının gönderilmesinin yasaklanması örnek olarak gösterilebilir. Bkz. MERAY; s. 420; ECER; s. 147.

Ambargonun geçmişine bakıldığında, en çok başvurulan zararlar karşılık yollarından birisi olduğu rahatlıkla görülebilir. Bir ülkenin en önemli dayanak noktalarından biri olan ekonomik gücün kontrol altına alınması, yaptırıma maruz kalan ülkeyi hem ekonomik hem askeri hem de siyasi bakımdan oldukça zor durumda bırakacağından ambargo, bu yola başvurulmasının en önemli sebebidir.

ii) Barış İçinde Abluka

Barış içinde abluka, olağan savaş dönemlerinde gerçekleştirilen abluka eyleminin, barış dönemi içerisinde savaşa varmayan bir zorlama yolu olarak gerçekleştirilmesidir. Bir uluslararası hukuk terimi olarak barış içinde abluka, bir devletin başka bir devlet üzerinde hem maddi hem psikolojik baskı kurmak gayesiyle, savaş gemileri aracılığıyla bu devletin deniz kıyılarını ve limanlarını denetim altına alarak, deniz yolundan gelebilecek her türlü maddi ve askeri ulaşımların kesilmesidir³⁵.

Her ne kadar barış içinde ablukanın, savaş döneminde yapılan ablukadan bir farkının olup olmadığı öğretilerde tartışma konusu olsa bile³⁶, yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı üzere, barış içinde ablukadan bahsedebilmek için öncelikle taraflar arasında savaş ilişkisinin olmaması, yani barış düzeni içerisinde gerçekleştirilmiş bir önlemin bulunması gerekmektedir.

Tarih boyunca birçok örneğine rastlanan barış içinde abluka³⁷, savaş döneminde yapılan ablukadan farklı olarak sadece deniz yoluyla yapılabilmektedir. Savaş dönemindeki ablukalar, deniz savaşlarında

³⁵ HOGAN, Albert E.; *Pacific Blockade*, Oxford 1908, s. 11; MERAY; s. 420; PAZARCI; s. 442.

³⁶ HOGAN; s. 183; POTTER, Pitman B.; “Pacific Blockade or War”, *A.J.I.L.*, C. 47, S. 2, 1953, s. 273.

³⁷ 1831’de Fransa’nın uyruklarının uğradıkları haksız eylemleri Portekiz’e onattırmak için, Tagus’u abluka etmesi; 1837 Yeni Granada ablukası; 1838’de yine Fransa’nın, Meksika ve Arjantin limanlarını ablukası; 1842 San Salvador, 1842 ve 1844 Nikaragua ablukaları; 1850’de İngiltere’nin, Don Pacifico olayında, Yunan limanlarını ablukası; 1862’de, İngiltere’nin Brezilya limanlarını abluka etmesi; 1879 Boliviya ablukası; 1893’de Fransa’nın Formosa’yı; 1884’de Fransa’nın Tayland’ın Menam limanını abluka etmesi; 1888 Zanzibar ablukası; 1902’de Almanya, İngiltere ve İtalya’nın, borçlarını ödemek istemeyen Venezuela’nın limanlarını abluka edişleri tarihteki önemli ablukalara örnek olarak gösterilebilir. Bkz. MERAY; s. 421; HOGAN; ss. 73-149.

olabileceği gibi kara savaşlarında da karşımıza çıkabilmektedir. Söz gelimi kara savaşlarında abluka, düşman tarafından işgal edilmiş bir kente ya da bölgeye giriş çıkışların denetim altına alınması ve bu denetim dışında dışarıya ile tüm temasın kesilmesi suretiyle ortaya çıkmaktadır. Ancak barış içinde ablukada sadece deniz kıyıları ve limanlar denetim altında tutulabilmektedir.

Yapılan denetim, abluka altına alınmış devletin bayrağını taşıyan gemilerin bu limanlara girmelerini veya buralardan çıkmalarını önlemeye çalışmakta, ablukayı yarıp giriş veya çıkış yapmaya kalkışan gemilere de el konulmasını kapsamaktadır. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken bir husus, abluhanın sadece taraf iki devlet arasında cereyan etmesi, üçüncü devlet gemilerine ve ticaretlerine abluhanın uygulanmaması gerektiğidir³⁸. Böylece üçüncü devlet gemileri her şekilde abluka altındaki devlet limanlarına girip çıkabilmekte serbesttir. Ne var ki, BM Antlaşması'na göre barış içinde abluka Antlaşma'ya aykırı davranan bir devlete karşı, VII. bölüm uyarınca barışın tehdidi, bozulması ve saldırı durumunda alınacak eylemler kapsamında değerlendirilerek bir zorlama önlemi olarak kullanılabilir ve Antlaşma'nın 2. maddesinin 6. fıkrası uyarınca da, Birleşmiş Milletlere üye olmayan üçüncü devletlerin bu ablukaya uymaları istenebilir³⁹.

Bugün için başarılı bir abluka uygulanması, ablukayı uygulayan devletin ekonomik gücünden ziyade askeri gücüne bağlı olmaktadır. Bu bakımdan ablukaya mağdur olan devletler genellikle zayıf ve askeri bakımdan güçsüzdür.

iii) Boykot

Bir savaşa varmayan zorlama yolu olarak boykot, bir devletin vatandaşlarının, haksız bir eylem işlendiği kanısına vardıkları bir başka devletten gelen malları satın almama ve kullanmama konusunda ortak bir davranış ve iradede bulunmalarıdır⁴⁰. Boykot, genel olarak boykot uygulanacak olan ülkenin bütün mal ve hizmetlerine karşı

³⁸ HOGAN; ss. 11-16; POTTER; s. 273; MERAY; s. 420.

³⁹ POTTER; ss. 273-274.

⁴⁰ MERAY; s. 423.

uygulanabileceği gibi, sadece belirli mal veya hizmet grupları üzerine de uygulanabilir. Boykot; ekonomik, siyasi, askeri veya ideolojik amaçlı olabilir. Boykotun özelliği, şiddetli protesto, söz ve hareket haline alınan olumsuz ve pasif bir davranış olmasıdır⁴¹. Boykotların devlet politikası olarak uygulandıkları veya en azından devlet destekli uygulamalar oldukları söylenebilmektedir. Böylece devletin desteklemediği, sadece halkın kendi kendine uygulamış oldukları boykot akımları uluslararası hukukun konusuna girmemektedir.

Tarihte birçok boykot uygulamasına rastlamak mümkündür. Osmanlı topraklarında yaşanan ilk ekonomik boykot, II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra, 6 Ekim 1908'de Bosna-Hersek'i kendi topraklarına katan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı yapılmıştır. Bir başka örnek, Yunanistan'ın Girit adası üzerindeki isteklerinden vazgeçmemesi ve Osmanlı vatandaşı olan Rumları, kendi siyasal amaçlarına yönlendirmek için Osmanlı ülkesinde gizli faaliyetlerde bulunması, Osmanlı'yı Yunanistan'a karşı 1909 - 1911 yılları arasında boykot yapmaya itmiştir⁴². ABD'nin, bağımsızlık mücadelesi esnasında İngiltere'ye, 1931 yılında Çin'in Mançurya'nın işgal edilmesi üzerine Japonya'ya, ırk ayrımı uyguladığı yıllarda çoğu ülke vatandaşının Güney Afrika Cumhuriyeti'ne yönelik uygulamaları da yine boykot örnekleri olarak gösterilebilir⁴³.

iv) Barış İçinde İşgal ve Bombardıman

Savaşa varmayan bir zorlama yolu olarak karşılaşılan diğer yollar da barış içinde işgal ve bombardımandır. Burada da bir başka devletin haksız fiiline karşı bir başka devletin özde kuvvet kullanmasına rağmen, taraflar arasında savaş amacı bulunmadığı için bir savaş durumu söz konusu değildir ve uzun süreli işgal önlemi veya bombardıman eylemi barış içinde kabul edilmiştir⁴⁴. Söz konusu iki eylem de BM

⁴¹ ECER; s. 146.

⁴² KERİMOĞLU, Hasan Taner; "1913-1914 Rumlara Karşı Boykot ve Hüseyin Kazım Bey'in Bir Risalesi", ÇTTAD, S. 13, 2006, s. 92.

⁴³ KARABULUT; s. 19.

⁴⁴ MERAY; ss.424-425; PAZARCI; s. 442.

Antlaşması'nın kuvvet kullanma ilkesine ayrı düştüğü gerekçesiyle öğretide uluslararası hukuka aykırı olarak kabul edilmiştir.

d. Zararla Karşılığın Uygulamadaki Yeri

Bilindiği üzere, BM Antlaşması md. 2/4'e göre devletlerin tek taraflı olarak kuvvete başvurmaları yasaklanmıştır. Bunun sonucu olarak, devletlerin tek taraflı olarak, savaşa varmayan kuvvet kullanma yöntemlerinden, silah kullanılmasını gerektiren yollara başvurusu hukuken mümkün değildir⁴⁵. Böylece BM sistemiyle birlikte, önceki uygulamadan farklı olarak devletler haklarını korumak için kuvvet kullanma yöntemi olarak zararlar karşılık yoluna başvuramaz. Nitekim BM Güvenlik Konseyi'nin uygulamaları da aynı doğrultudadır. Bugüne kadar İsrail ile Arap devletleri arasında gerçekleşen birçok kuvvet kullanma eylemleri, Güvenlik Konseyi tarafından zararlar karşılık oldukları ve zararlar karşılığın hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle kınanmıştır.

Günümüzde uluslararası hukuktan doğan uyumsuzluklara yaptırım uygulamak devletlerin tekelinde olan bir durum değildir. Bunun sebebi, daha önce de belirtildiği üzere, uluslararası barış ve güvenliğin muhafazasının BM'nin güvencesi altında olmasıdır. Böyle olunca devletler söz konusu uyumsuzlukların çözümü hususunda sadece barışçı çözüm yollarına başvurmak durumundadırlar. Çünkü kuvvet kullanma içeren bir yola başvurmak BM'nin yetkisindedir. Durum böyle olmasına rağmen, BM kurulduktan sonra, savaş durumu ilan edilmeksizin devletlerin kuvvet kullanma yollarına gittikleri görülmüştür. Bunun en büyük sebebi, BM Antlaşması'nda öngörülen ortak güvenlik mekanizmasının kurulamaması ve uluslararası hukuk ihlallerinin değil önlenmesi, cezalandırmakta bile yetersiz kalmış olmasıdır. Bu durum, kuvvet içeren zararlar karşılık eylemlerinin meşruluğunu tekrar tartışmaya açmıştır. Kimi yazarlar özellikle Güvenlik Konseyi'nin uygulamalarını göz önünde tutarak, makul nitelikli ya da kışkırtmaya dayanan ya da sınırlı kuvvet kullanılmasına karşılık olarak ölçülü zararlar karşılık

⁴⁵ BROWNIE; s. 281.

önlemlerinin olanaklı olduğunu kabul etmektedirler⁴⁶. Doktrinde hâkim görüş ise, silahlı kuvvet kullanılmasını gerektiren zararlar karşılık eylemlerinin, BM Antlaşması md. 2/4'ün genel hükmü sebebiyle yasak olduğu yönündedir.

Uygulamada devletler zararlar karşılık eyleminde bulunurken, eylemlerinin yasal dayanağını meşru savunma hakkına dayandırdıkları da görülmektedir. Oysa meşru savunma hakkı, BM Güvenlik Konseyi harekete geçene kadar derhal uygulanabilen geçici bir haktır. Zararlar karşılık yoluna ise ihlalde bulunan devlet sorumluluğu kabul etmediği veya hukuki yollara müracaattan çekindiği takdirde gidilebilir ki bu da haksız eylem üzerinden belirli sürenin geçmesi anlamına gelmektedir. Meşru savunma hakkının asıl amacı silahlı saldırıyı savuşturmaktır. Zararlar karşılığa başvuran devlet ise, haklarını ihlal eden diğer bir devleti cezalandırarak mevcut ihlalden dönmeye ya da gelecekteki ihlallerden kaçınmaya zorlar⁴⁷. Böyle bir özellik ise meşru savunma kavramıyla çelişki göstermektedir.

BM uygulamasında Güvenlik Konseyi birçok kez kuvvet kullanılmasını içeren ve meşru savunma hakkına dayandırılarak meşrulaştırılmaya çalışılan zararlar karşılık eylemleri hakkında kararlar vermiştir. Bu olaylardan dikkat çekenlerden birisi Yemen ile İngiltere arasında cereyan etmiştir. 1964 yılında Yemen'in silahlı saldırısından yakınan Güney Arabistan Federasyonu İngiltere'den yardım istemiş ve bunun üzerine İngiltere, bir hava saldırısı düzenleyerek Yemen'de bulunan Harib kalesine saldırmıştır. Güney Arabistan Federasyonu ve İngiltere, müdahalelerinin askeri gücü olmayan bir devletin md. 51'e göre müttetikinden talep ettiği bir kolektif meşru savunma eylemi olduğunu iddia etmişlerdir⁴⁸. Güvenlik Konseyi kararında, zararlar karşılığın BM amaç ve ilkelerine aykırı olduğu belirtildi ve hem İngiliz askeri eyleminin hem de bölgedeki diğer saldırı ve olayları üzüntüyle karşıladığını açıklayarak İngiltere'nin meşru savunma iddiasını reddetmiştir. Bu ve

⁴⁶ MERAY; s. 428.

⁴⁷ BAŞEREN; s. 158.

⁴⁸ BAŞEREN; s. 159.

bunun gibi birçok olay karşısında BM uygulamasının, zararlar karşılık ve meşru savunma fiilleri arasındaki farkı net bir şekilde ifade ettiğini ve meşrulaştırılmaya çalışılmış zararlar karşılık eylemlerinin kınandığını görmekteyiz. Bu bakımdan kuvvet içeren zararlar karşılık fiillerinin, uluslararası hukuka göre aykırı olduğu, tartışmasız olarak kabul edilebilir.

C. KARIŞMA (MÜDAHALE)

Büyük yıkımlara sebep olan Dünya savaşlarının ardından, küresel çapta bir düzen ve birlik kurmayı hedefleyen Birleşmiş Milletlerin oluşumuyla, uluslararası düzende devletlerin egemenliği ve eşitliği ilkesi hâkim olmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak, egemen bir devlet kendi topraklarının sınırları içerisinde tam bir yetkiyle hareket etme gücüne sahip olurken, diğer devletler de egemen bir devletin içişlerine karışmama yükümlülüğü ile bağlı kılınmıştır⁴⁹. Bunun yasal dayanağı ise BM Antlaşması'nın 2/1'inci ve 2/7'inci maddeleridir. Md. 2/1; "*Örgüt, tüm üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur.*" diyerek devletlerin egemenliğini ön plana çıkarırken, md. 2/7; "*işbu Andlaşma'nın hiçbir hükmü. Birleşmiş Milletlere herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi üyeleri de bu türden konuları işbu Andlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz,...*" ifadesini kullanarak bir devletin iç işlerine giren konulara müdahale edilmemesi gerektiğini açık bir şekilde belirtmektedir⁵⁰.

Karışma ya da müdahale terimi, uluslararası ilişkilerde son yüzyılda yaygın olarak kullanılmaya başlanırken, anlamı konusunda net bir görüş birliğine varılamamıştır. Herhangi bir olayın savaş mı müdahale mi olduğu konusunda kesin bir ayırımın olmaması, devletlerin durumu kendi çıkarlarına hizmet ettiği şeklinde yorumlamasına sebep olmuştur. Örneğin, 1902'de Büyük Britanya ve Almanya'nın Venezuela'ya uyguladığı ablukayı karışma (müdahale) olarak değerlendiren ve karşı çıkan Amerika Birleşik Devletleri'ne, söz konusu Avrupalı Devletler tarafından, ortada bir karışma değil, "savaş hali"nin mevcut olduğu

⁴⁹ TOSUN, Fatih; "Uluslararası Hukuk'ta "Kuvvet Kullanma ve Karışma" Kavramlarının Değişen Anlamı", Güvenlik Stratejileri Dergisi, S. 9, 2009, s. 108.

⁵⁰ TOSUN; s. 108.

yanıtını vermişti⁵¹. Bu bakımdan, ilke olarak uluslararası hukuka aykırı olan karışma kavramının tanımını ve karışma yasağının kapsamı konusunu nitelikleriyle birlikte incelemekte fayda vardır.

a. Tanım ve Niteliği

Uluslararası hukukta “intervention” terimiyle kullanılan müdahale kavramından anlaşılması gereken, bir devletin bir başka devletin iç veya dış işlerine, zorlayıcı ya da emredici bir şekilde ve bu devletin bir konudaki tutumunu değiştirmek ya da bu devlette bazı değişiklikler oluşturmak amacıyla karışmasını ifade etmektedir⁵². Karışan devlet, diğer devlete kendi iradesini kabul ettirme amacı güttüğünden, karışma kavramı uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi içerisinde yer alan arabuluculuk ya da dostça girişimden farklı bir nitelik taşımaktadır. Karışma terimi geniş olarak yorumlandığında, saldırıya yakın bir hareket, siyasi ya da ekonomik baskı, kimi zaman açıkta bir savaş gemisi bulundurulması ve hatta devletlerin iç işlerinin tartışılması bile karışma olarak kabul edilebilmektedir⁵³.

Günümüzde karışma kavramıyla ilgili önemli belge ve bildirimler mevcuttur. Bu konuyla ilgili yukarıda da açıklanan BM Antlaşmasının md. 2/1 ve md. 2/7 hükümlerinin yanı sıra, 6 Aralık 1949’da kabul edilen 375 sayılı Genel Kurul kararının ekinde yer alan “*Devletlerin Hak ve Ödevleri*” konulu bildirgesi, 21 Aralık 1965’te kabul edilen Genel Kurul’un 1965 tarih ve 2131 sayılı “*Devletlerin İç İşlerine Karışmanın Yasaklanması ve Bağımsızlık ve Egemenliklerinin Korunması Bildirisi*” ve 1970 “*Devletler Arasında Dostça İlişkiler Bildirisi*” gibi karışma konusuna daha fazla açıklık getiren belgeler de mevcuttur. Söz konusu bildirgelerin ortak özelliği, her devletin, iç egemenlikleri bakımından tam olarak yetkili olduğunu belirtmesi ve hiçbir devletin başka bir devletin iç veya dış işlerine, hangi nedenle olursa olsun, karışma hakkının olmadığını ifade etmeleridir. Buna bağlı olarak da söz konusu bildirimler, her türlü

⁵¹CHESTERMAN, Simon; “Legality versus Legitimacy: Humanitarian Intervention, the Security Council and the Rule of Law” Security Dialogue, C. 33/3, 2002, s. 297.

⁵²MERAY; s. 429; KESKİN; s. 103.

⁵³KESKİN; s. 103.

karışmanın uluslararası hukuka göre aykırılık teşkil ettiğini belirttiklerinden dolayı, her türlü kuvvet kullanmayı ve kuvvet kullanma tehdidini yasaklayan BM Antlaşması md. 2/4 ile de uyumludurlar.

Bir devletin diğer bir devletin ulusal yetkisine giren işlere karışması her zaman karışma niteliğinde olmayabileceğini savunanlar vardır. Buna göre karışmanın söz konusu olabilmesi için eylemin mutlaka zorlama unsuru taşıması gerekmektedir⁵⁴. Ancak genel kabul gören görüşe göre karışma kuvvet kullanma içerebilir ya da içermeyebilir⁵⁵.

Karışma eyleminin yapılması için mutlaka bir kuvvet kullanımına ihtiyaç yoktur. Ekonomik veya siyasi yollarla da bir ülkenin iç egemenliğine karışmada bulunulabilir. Ancak bu tür eylemler md. 2/4'ün, yani kuvvet kullanmama ilkesinin ihlali değildir; yalnızca karışmama ilkesinin ihhalidir. Bu bakımdan söz konusu karışma eylemleri uluslararası hukukun kuvvet kullanma yasağını ihlal etmemektedir. Nitekim Nikaragua Davası'nda bu konuyu ele alan Uluslararası Adalet Divanı, ABD'nin 1985'de Nikaragua'ya ticaret ambargosu uygularken müdahale etmeme kuralına aykırı davranmadığına karar vererek, ekonomik veya siyasî her tür baskının anılan kuralı ihlâl etmediğine karar vermiştir⁵⁶.

Bir savaşa varmayan zorlama yolu olarak karışma eylemleri uluslararası hukuka göre aykırı olmasına rağmen, devletlerarasındaki uygulamaya bakıldığında kuvvet kullanma içeren karışmaların oldukça fazla olduğu görülmektedir. Özellikle BM'nin kurulmasından sonra karışma içeren kuvvet kullanma olaylarında önemli bir artış gözlenmektedir. Belli başlı karışma örneklerini şu şekilde belirtebiliriz: SSCB; 1956'da Macaristan'a 1968'de Çekoslovakya'ya, 1980'de Afganistan'a, ABD ise Latin Amerika'da 1952'de Guatemala'ya, 1961'de Küba'ya, 1965'te Dominik Cumhuriyeti'ne, 1973'de, Şili'ye, 1982'de Grenada'ya, 1989'da Panama'ya, müdahale ederken, Afrika'da, 1964'te Kongo'ya, 1978'de Zaire'ye, Asya'da ise Vietnam'a müdahale etmiştir. İngiltere ve Fransa 1956'da Mısır'a, Belçika, 1960 ve 1964'te Kongo'ya,

⁵⁴ BAŞEREN; s. 96.

⁵⁵ KESKİN; s. 103.

⁵⁶ BAŞEREN; s. 96.

1978’de Zaire’ye, 1971’de Hindistan Bangladeş’e, 1974’te Türkiye Kıbrıs’a, 1976’da İsrail Uganda’ya, 1977’de Almanya Somali’ye, 1978’de Tanzania Uganda’ya, 1978’de Vietnam Kamboçya’ya, 1982’de İsrail Lübnan’a, 1978’de Hindistan Sri Lanka’ya müdahalelerde bulunmuştur⁵⁷. Bu durumda, karışmaya ilişkin genel ilke ve uygulama birbirinden çok farklı görünmektedir. Devletlerin özellikle insani nedenlerle müdahalelerde bulunmaları hakkaniyet gereği olduğu kabul edilmektedir. Durum böyle olunca, doktrinde kimi etkenlerin karışmayı haklı hale getirebileceği öne sürülmüştür.

b. Karışmanın Hukuka Uygun Olduğu İleri Sürülen Durumlar

İnsan hakları ihlallerinin yoğun olarak mevcut olduğu durumlarda bu ihlallere son vermek amacıyla yapılan Bangladeş ve Uganda’daki karışmaların bu olumsuz durumu sona erdirmesi, Somali örneğinde BM insancıl operasyonlarının halk üzerindeki olumlu etkisi, karışmama ilkesinin tartışmasız olarak uygulanması gerektiği düşüncesinin çok da doru olmadığı fikrine yol açmıştır⁵⁸.

Bir savaşa varmayan zorlama yolu olarak karışmanın, uluslararası hukuka göre uygun olduğu ileri sürülen nedenlerin başında, insan hakları ihlallerinin önlenmesi amacıyla yapılan insancıl nedenlerle karışma gelmektedir. Bunun yanı sıra yurt dışındaki vatandaşların korunması amacıyla karışma, self determinasyon hakkını kullanan bir halka yardım için karışma ve ilgili devletin çağrısı üzerine karışma gibi farklı örnekleri mevcuttur.

i) İnsancıl Nedenlerle Karışma

Aslında uzun bir geçmişe sahip olan insancıl nedenlerle karışma, geçtiğimiz son yüzyılda daha büyük önem arz etmeye başlamıştır. Bunun sebebi ise insan haklarına verilen önemin evrensel düzeyde artmasıdır. Uluslararası hukukta “insanî müdahale” olarak da anılan insancıl nedenlerle karışma kavramı, müdahalede bulunan bir devletin, bir başka devletin vatandaşlarını, o devletin kendi zulmünden kurtarmak için,

⁵⁷ KESKİN; s. 107.

⁵⁸ KESKİN; s. 107.

bireysel kuvvet kullanması şeklinde tanımlamaktadır⁵⁹. Daha farklı bir ifadeyle, herhangi bir devlet tarafından insan haklarının ağır ve yaygın biçimde ihlal edilmesi veya devlet otoritesinin çökmesi sonucunda ortaya çıkan insanî nitelikli krizleri önlemek veya engellemek amacıyla, ihlal veya krizden sorumlu devletin izni olmaksızın ona karşı, bir başka devlet tarafından gerçekleştirilen askeri kuvvet kullanımına insancıl müdahale denmektedir⁶⁰.

İnsancıl müdahale hakkının, BM Antlaşması md. 2/4'teki kuvvet kullanılmasının yasaklanmasından önce, uluslararası örf ve adet hukukunda da kabul gördüğü şeklinde yaygın bir yanlış kanı vardı⁶¹. Oysa o dönemde, bu tehlike içerisindeki kişilerin müdahalede bulunan devletin kendi vatandaşları olması durumunda insancıl müdahale olduğu anlaşılıyordu. Artık bu kavram sadece devletin kendi vatandaşı olmayan üçüncü kişileri kurtarmak için müdahalede bulunması olarak kabul edilmektedir⁶².

Öğretide insani müdahalenin uygulanabilirliği konusunda farklı görüşler mevcuttur. Kimi yazarlara göre, BM Antlaşması md. 2/4'ün açık bir şekilde, bir devletin egemenliğine ve ülkesel bütünlüğüne karşı kuvvet kullanılmasını yasakladığından dolayı, bu kuralı aşan her türlü kuvvet kullanımının uluslararası hukuka aykırı olacağı görüşündedirler. Bu görüşü savunanlara göre, bir devletin egemenliği altındaki bir halka insani nedenlerle müdahale yapılmasına izin verilmesi, söz konusu istisnanın çok rahatlıkla kötüye kullanılabilmesine olanak tanımaktadır⁶³. Nitekim İkinci Körfez Krizindeki Irak örneğinde, BM Antlaşması'nın öngördüğü meşruluğu sağladığını söylemek oldukça güçtür.

İnsani müdahalenin uluslararası hukuka göre uygun olduğunu savunanlara göre ise, insani müdahalenin md. 2/4'e aykırı olmayacağı gibi, md. 2/7'nin VII. Bölüm kapsamında müdahale yapılmasına izin

⁵⁹ BAŞEREN; s. 174.

⁶⁰ TÜRKMEN, Füsün; İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale, İstanbul 2006, s. 24.

⁶¹ CHESTERMAN; s. 297.

⁶² KESKİN; s. 126.

⁶³ DURAN, Hasan; "Yeni Bir Müdahale Şekli 'İnsani Müdahale'", Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, C. 6, S. 1, 2001, s. 89.

verdiğini iddia etmektedirler⁶⁴. Bu konuda verilebilecek en güzel örnek, 1991 Körfez Savaşı sırasında Iraklı Kürtlerin Saddam Hüseyin'in şiddetine karşı uluslararası toplum tarafından yasal olarak korunmasına imkân veren ve BM Antlaşması'nın VII. Bölümü gereğince bu durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğine hükmeden 688 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararıdır. Yine Güvenlik Konseyi'nin aynı doğrultuda Somali, Bosna Hersek ve Ruanda olaylarında da müdahaleyi uygun gösterdiği kararları mevcuttur. İnsancıl nedenlerle kuvvet kullanımı Birleşmiş Milletler düzeni dışında da kullanılmaya başlanılmıştır. Kosova krizinde, Rusya ve Çin'in vetosu nedeniyle, Sırbistan'a kuvvet kullanımı için Güvenlik Konseyi'nden karar alınamaması üzerine NATO kuvvet kullanımına gitmiştir⁶⁵. Bu tür kuvvet kullanımı, md. 2/4'ün hükümlerinin fiilen yürürlükten kalkması anlamına gelecektir de denilebilir⁶⁶.

Tüm eleştirilere, siyasi ve hukuki engellere rağmen, başlangıçta BM Antlaşması çerçevesinde kabul görmesi imkânsız olan insancıl nedenlerle karışma kavramı, elli yılda BM'nin en yüksek siyasi karar organı olan Güvenlik Konseyi'nde ele alınacak kadar uzun bir yol kat etmiştir. Önemli olan husus, söz konusu kuvvet kullanma eyleminin, salt insan hakları ihlallerinin engellenmesi maksadıyla gerçekleştiriliyor olmasıdır. Yani insanî müdahale bahanesiyle siyasi, ekonomik veyahut daha farklı bir rant kazanma amacı güden kuvvet kullanılmasının, uluslararası hukuka aykırı olduğundan şüphe yoktur.

ii) Yurt Dışındaki Vatandaşların Korunması Amacıyla Karışma

Her devlet kendi vatandaşlarını korumak arzusunda ve aynı zamanda mükellefiyetindedir. Bu sebeple devletler vatandaşlarının haklarını korumak adına tarih boyunca mücadeleler vermiştir. Özellikle yurt dışında yaşayan vatandaşların korunması hususu daha büyük önem konusu olmuştur. Önceleri, devletler yurt dışında bulunan kendi

⁶⁴ DURAN; s. 90.

⁶⁵ İPEK, Aydın; Anayasa ve Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Kuvvet Kullanımı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007, s. 251.

⁶⁶ ÇAYCI, Sadi; Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması, Ankara 1995, s. 9.

vatandaşlarına yöneltilen bir kuvvet kullanma olayını, doğrudan kendilerine yapılmış sayarak bu tür eylemlere karşılık verirken meşru savunma hakkı kapsamında hareket ettiklerini iddia etmişlerdir. BM Antlaşması'nın kabul edilmesinden sonra bir devletin başka bir devletin sınırları içinde bulunan vatandaşlarını kurtarmak için operasyon yapması güçleşmiştir. Bunun sebebi yine md. 2/4'teki her türlü tek taraflı kuvvet kullanımlarının yasaklanmış olmasıdır.

Tarih içerisinde yurt dışındaki vatandaşların korunması için karışma eylemlerine girildiği görülmektedir. Örnek verecek olursak ABD'nin 1989 yılında Panama'ya yaptığı müdahale gösterilebilir. Daha önce 1948'de Arap devletleri ve İsrail karşılıklı, 1951'de İngiltere İran'a karşı, 1952'de yine İngiltere Mısır'a karşı, 1960'da Belçika Kongo'ya karşı, 1965'te ABD Dominik Cumhuriyeti'ne karşı, 1976'da ABD Lübnan'a karşı, yine 1976'da İsrail Uganda'ya karşı, 1980'de ABD İran'a karşı, 1983'te ABD Grenada'ya karşı ve 1990'da yine ABD Liberya'ya karşı yaptıkları müdahalelerde kendi vatandaşlarını korumayı hedeflediklerini ileri sürmüşlerdir⁶⁷.

Bu tür karışma eylemleri, hayati tehlike altındaki kişileri kurtarmakla sınırlı kalan kuvvet kullanımlarını içerdiğinden uluslararası kamuoyundan fazla tepki toplamamıştır. Ancak, söz konusu karışma eylemini gerçekleştirmek için de birtakım şartlar vardır⁶⁸. Karışma eyleminde bulunacak olan devletler, amaçlarının kendi vatandaşlarını kurtarmak olduğunu söyleseler bile bu yolun kötüye kullanılmaya çok açık olduğu aşikârdır. Bu sebeple öncelikle, söz konusu mağdur durumundaki vatandaşların o an ciddi bir tehdit altında olmaları gerekmektedir. İkinci olarak bu vatandaşların içerisinde bulunduğu devletin bu kişileri koruyamayacak olması ya da korumada isteksiz olması gerekmektedir. Üçüncü olarak karışmanın sadece tehlikede olan bu kişileri kurtarmak amacıyla yapılması gerekmektedir. Son olarak karışma eyleminde bulunmadan önce her türlü diplomatik girişimlerin ve barışçı çözüm yollarının sonuçsuz kalması ve müdahalede bulunma konusunda

⁶⁷ KESKİN; s. 109.

⁶⁸ KESKİN; s. 110.

başka bir alternatif yolun kalmamış olması gerekmektedir. Söz konusu şartlar gerçekleşmesinden sonra kuvvet kullanan devletin, işlevini yerine getirir getirmez ev sahibi ülke topraklarını terk etmesi gerekmektedir⁶⁹. Yurt dışındaki vatandaşları korumak için kuvvet kullanılmasını hukuka aykırı bulanlara göre bile bu durumda kuvvet kullanılması saldırı ya da silahlı saldırı değildir ve yurt dışındaki vatandaşları korumak için kuvvet kullanılması *Jus cogens* nitelikteki kuvvet kullanma yasağını ihlal etmez⁷⁰. Uygulamada, vatandaşların korunması için karışmada bulunulması, insancıl nedenlerle karışmadan daha haklı bir gerekçeye dayandığı kabul edilmektedir.

iii) Devam Eden İç Çatışmalara Karışma

Günümüzde uluslararası hukuk bakımından iç çatışmalar değerlendirilirken, ikili bir ayırım yapılmaktadır. Bunlar self-determinasyon hakkına dayanan iç çatışmalar ve bu hakka dayanmayan iç çatışmalardır. Söz konusu iç çatışma, hükümetin denetimi altında, yerel hukuk ve düzen veya terörist faaliyetler ile sınırlı ise burada bir self-determinasyon hakkına dayanmayan iç çatışma söz konusudur. Böyle bir durumda, söz konusu hükümetlere karışılmaması gerektiği konusunda şüphe yoktur. Ancak hükümetler üçüncü devletlerden yardım almakta serbesttir⁷¹.

Self-determinasyon hakkına dayanan iç çatışmalara karışma durumu ise daha farklıdır. Self-determinasyon hakkına göre, her halk kendi kaderini belirleme hakkına sahiptir. Buna göre bir devlet içerisindeki belli bir halkın self-determinasyon hakkını kullanması, söz konusu devletin iç işlerini ilgilendiren bir mesele sayılmamakta ve uluslararası hukuku ilgilendiren bir sorun haline gelmektedir. 1970 Dostça İlişkiler Bildirisi gereği self-determinasyon hakkının kullanılmasının kuvvet kullanılarak engellenmesi yasaklanmıştır. Böylece self-determinasyon hakkını kullanan bir topluluğa karşı kuvvet kullanılması, BM Antlaşması md. 2/4'e göre aykırılık teşkil ettiği yorumu yapılabilir.

⁶⁹ İPEK; s. 255.

⁷⁰ BAŞEREN; ss. 172-173.

⁷¹ KESKİN; s. 115.

Aynı doğrultuda BM Genel Kurulu'nun 1973 yılında bir kararı daha vardır. Portekiz'den bağımsızlığını kazanmaya çalışan Gine-Bissau'ya karşı Portekiz'in kuvvet kullanması "saldırı fiili" olarak değerlendirilmiş ve Portekiz söz konusu kuvvet kullanma olayı sonucunda kınanmıştır⁷².

Yukarıdaki bilgilerden de yola çıkarak, self-determinasyon hakkına dayanan bir iç çatışmada sömürge yönetimine karşı savaşan halka yardım etmek söz konusu devletin iç işlerine karışmak olarak değerlendirilmemektedir. Ancak buradaki en önemli sorun, söz konusu yardımın niteliği konusunda karşımıza çıkmaktadır. Self-determinasyon halkına yönelik yapılan yardımların askeri nitelik taşıması durumu uluslararası hukuka göre uygun mudur? Bu konuda öğretilerde bir görüş birliği olmamasına rağmen, silah haricindeki her türlü yardımın uluslararası hukuka göre uygun olduğu konusunda görüş birliği hâkimdir.

iv) İlgili Hükümetin Çağırmasıyla Karışma

Devam eden iç çatışmalara ilişkin olarak, ilgili hükümetin çağrısıyla karışmada bulunulmasının uluslararası hukuka uygun olduğu ilke olarak kabul edilmektedir⁷³. BM Antlaşması md. 2/4 genel olarak her türlü silahlı kuvvet kullanılmasını yasaklasa da, bir devlet kendi ülkesinde söz konusu kuvvet kullanılmasını bizzat kendisi talep etmiş ise, bu durum kuvvet kullanma yasağına aykırılık teşkil etmez. Söz konusu talep, yasal bir hükümet tarafından açık bir şekilde verilmesi gerekse de, bazı durumlarda zımni bir kabul de rızanın varlığı açısından yeterli görülmektedir⁷⁴. Yine talebin, baskı yoluyla elde edilmemesi gerekmektedir. Yasal hükümet tarafından ve bu hükümetin kendi özgür iradesiyle çağrıda bulunulması koşuluyla, talep karışmama ilkesinin bir istisnasını oluşturmaktadır⁷⁵.

İlgili hükümetin bir üçüncü devleti çağırması için ille de kendi ülkesinde bir iç ayaklanma olması gerekmez. Yeri geldiğinde bir komşu

⁷² KESKİN; s. 119.

⁷³ KESKİN; s. 121.

⁷⁴ TOPAL, Ahmet Hamdi; Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı, İstanbul 2005, s. 101.

⁷⁵ KESKİN; s. 123.

devletin hukuka aykırı eylemlerine hedef olunması ve hatta kendi ülkesinde bir uçak kaçırılma eylemi gerçekleşmesi bile, söz konusu devletin bir üçüncü devletten yardım istemesi için yeterlidir. Sonuç olarak yasal bir hükümetin, ülkenin bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığını korumak için bir başka devletten yardım istemesi uluslararası hukuka uygun ve BM Antlaşması md. 2/4'e de aykırı olmayan bir eylemdir.

Uygulamada söz konusu gerekçeyle devletlerin bir başka devlete karışması örneklerini şu şekilde sıralayabiliriz: Sovyetler Birliği'nin 1956 Macaristan, 1968 Çekoslovakya ve 1979 Afganistan karışmaları, ABD'nin 1958 Lübnan ve 1983 Grenada karışmaları⁷⁶.

III. SONUÇ

Devletlerin şiddete başvurması, geçmişten günümüze kadar dünyanın en büyük sorunu olmuştur. Şimdiye kadar insanlığın vicdanında derin yaralar açan söz konusu şiddet olayları; abluka, bombardıman gibi daha sınırlı kuvvet yollarından, savaş gibi çok daha geniş ve şiddet içeren kuvvet kullanma yollarına kadar ulaşabilmektedir. Zaten bu insanlık dramlarının önüne geçmek için kurulan Birleşmiş Milletler örgütü, uluslararası hukuka, en büyük ve temel ilkelerden biri olan “kuvvet kullanma yasağı” nı kazandırarak insanlığa en büyük hizmetlerden birini yapmıştır. Ancak teoride çok başarılı gözükse de söz konusu yasağın, pratikte uygulanabilirliği konusunda ciddi şüpheler vardır. Bu şüphelere sebebiyet veren faktörler, daha çok savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarında ortaya çıkmaktadır. Devletler siyasi, ekonomik ya da daha farklı nedenlerle, “*misilleme*”, “*zararla karşılık*” ve “*karışma*” olarak kabul edilen söz konusu yöntemleri kullanarak uluslararası arenada kuvvet kullanmaya devam etmektedirler. Bahsi geçen savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarının hukuka uygun olup olmadığı konusunda görüş birliği olmadığından dolayı, her birini ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Misillemenin uluslararası hukuka uygun olduğu, ancak kuvvet içeren zararlar karşılığın uluslararası hukuka aykırı olduğu konusunda bir belirsizlik olmadığı daha önce açıklanmıştır. Asıl mesele karışma

⁷⁶ KESKİN; s. 122.

kavramında ortaya çıkmaktadır. Ancak bu kavramın değerlendirmesini yaparken, çalışmanın giriş bölümünde sözü edilen “evrensel barış”a ulaşmak için, insan haklarının korunmasının had safhada tutulması gerektiği unutulmamalıdır. Bu nedenle dünyanın en büyük sorunu olan insanî dramların önüne geçilmesi için, siyasi rant amacı taşıyan kuvvet kullanma yollarının uluslararası hukuka aykırı olduğu kabul edilmelidir. Kaldı ki BM örgütünün kuruluş amacı, devletleri diğer devletlerden korumak değil, uluslararası barış ve güvenliği sağlamaktır. Bu bakımdan insani nedenlerle yapılan karışma eylemleri, uluslararası hukuka göre mümkün olmalıdır. Bazı yazarlar, insancıl nedenler ileri sürülerek yapılan karışmaların hiçbirisinin sırf bu nedenle ve insan hakları ihlallerine engel olmak maksadıyla yapılmadığını, hatta bir devletin başka bir çıkarı olmadan tek başına insan hakları ihlalleri olan bir devlete müdahale etmesini beklemenin akıl işi olmadığını ileri sürmektedirler. Bu yaklaşım tarzı tüm dünya devletlerini töhmet altında bırakan ve küreselleşen dünyada yaşanması beklenen evrensel barışın umutsuzca yok edilmesi anlamına gelmektedir. İçerisinde Türkiye’nin de bulunduğu pek çok devletin, çıkar amacı gütmeyen, insan hakları ihlallerinin önlenmesi adına ellerinden gelenin en iyisini yaptıklarına bugüne kadar çok defa şahit olunmuştur. Bu sebeple savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarından, özellikle insani nedenlerle karışmanın uluslararası hukuka göre mümkün olması vicdan gereğidir.

KAYNAKÇA

BARSALOU, Olivier; “The History of Reprisals Up to 1945: Some Lessons Learned and Unlearned for Contemporary International Law”, *Military Law and The Law of War Review*, S. 49/3-4, 2010.

BAŞEREN, Sertaç H.; *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, Ankara 2003.

BOZKURT / KÜTÜKÇÜ / POYRAZ; *Devletler Hukuku*, 6. Baskı, Ankara, 2010.

- CHESTERMAN, Simon;** “Legality versus Legitimacy: Humanitarian Intervention, the Security Council and the Rule of Law” Security Dialogue, C. 33/3, 2002.
- ÇAYCI, Sadi;** Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması, Ankara, 1995.
- DOĞAN, İlyas;** Devletler Hukuku, Ankara 2008.
- DUPONT, Pierre-Emmanuel;** “Countermeasures and Collective Security: The Case of the EU Sanctions Against Iran”, Journal of Conflict & Security Law, Oxford University Press, July 2012.
- DURAN, Hasan;** “Yeni Bir Müdahale Şekli ‘İnsani Müdahale’”, SDÜ İİBF Dergisi, C. 6, S. 1, 2001.
- ECER, Vehbi;** “İslam Tarihinde İlk Ambargo Uygulaması”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 2, 1988.
- FALK, Richard A.;** “The Beirut Raid and the International Law of Retaliation”, A.J.I.L., Vol. 63, No. 3, 1969.
- GİRİTLİ, İsmet;** Türkiye’de ve Yabancı Memleketlerde Hükümet Tasarrufları, İstanbul 1958.
- HALLECK, Henry Wager;** “Retaliation in War” , A.J.I.L., Vol. 6, No. 1, 1912.
- HOGAN, Albert E.;** Pacific Blockade, Oxford 1908.
- İPEK, Aydın;** Anayasa ve Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Kuvvet Kullanımı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007.
- KARABULUT, Bilal;** “Uluslararası Yaptırımların Hukuksal Bir Analizi”, Uluslararası Hukuk ve Politika, C. 3, S. 12, 2007.
- KERİMOĞLU, Hasan Taner;** “1913-1914 Rumlara Karşı Boykot ve Hüseyin Kazım Bey’in Bir Risalesi”, ÇTTAD, S. 13, 2006.

- KESKİN, Funda;** Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, Ankara 1998.
- MERAY, Seha L.;** Devletler Hukukuna Giriş, C. 2, Ankara 1975.
- OPPENHEIM, L. – LAUTERPACHT, H.;** International Law, C. II, London 1952.
- ÖZEL, Ahmet;** “İslam Hukuku ve Modern Devletler Hukukunda Mukabele Bilmisil / Misilleme / Karşılıklılık”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S. 5, 2005.
- P. Reuter et J. Combacau;** Institutions et relations internationales, Paris 1980.
- PAZARCI, Hüseyin;** Uluslararası Hukuk, Ankara 2010.
- POTTER, Pitman B.;** “Pacific Blockade or War”, A.J.I.L., C. 47, S. 2, 1953.
- TOPAL, Ahmet Hamdi;** Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı, İstanbul 2005.
- TOSUN, Fatih;** “Uluslararası Hukuk’ta “Kuvvet Kullanma ve Karışma” Kavramlarının Değişen Anlamı”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, S. 9, 2009.
- TUCKER, R. W.;** “Reprisals and Self-Defense: The Customary Law”, A.J.I.L., C. 66, 1972.
- TÜRKMEN, Fusun;** İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale, İstanbul 2006.
- ÜNAL, Şeref;** Uluslararası Hukuk, Ankara 2005.

